

FRANCESC TORRES

1968: quan el futur i el desig estaven al seu lloc

L'any 1968 van passar moltes coses. Una d'elles, molt poc important dintre del concert general de la Història, fou que jo era a París, on havia arribat amb dinou anys acabats de complir l'any anterior fotent el camp d'Espanya i fugint, d'una tacada, de la família, del franquisme i de l'antifranquisme com a conseqüència d'una necessitat irrefrenable de respirar, veure i aprendre coses noves nord enllà, on segons Espriu vivia gent alta, culta, generosa, neta, feliç, etc. També, tot sigui dit, engrescat per la sospita que les franceses, en aquella època, eren més desinhibides i juganeres amb el temes amorosos que les noies ibèriques del tardofranquisme. Tot compta, encara que no es reconegui. Però comencem pel principi.

Dos anys abans, el 1966, ja m'havia emancipat de la família en uns termes molt avantatjosos; jo feia la meua però sempre que apareixia a casa dels pares tenia plat a taula. Hi apareixia sovint. En una d'aquestes ocasions vaig veure sobre la tauleta de la sala d'estar un número de la revista generalista *Gaceta Ilustrada* que els meus pares compraven. A la portada, junt amb unes fotos del papa Pau VI, em va sobtar un titular brutal i insòlit per la revista de què estic parlant i pel moment polític i cultural, català i espanyol, dels anys seixanta. Deia: «Kowalski el escultor de la dinamita». Això de la dinamita sonava com una pinzellada d'atemptat maquisard inquietant i heroic. Encara que aleshores Al-Fatah ja començava a fer petar avions segrestats al bell mig del desert i l'OAS de l'extrema dreta francesa havia fet força mal a París arran de la independència d'Algèria, encara faltaven uns quants anys

Francesc Torres (Barcelona, 1948) és un artista àmpliament reconegut i amb una trajectòria densa en pintura, poesia visual, escultura, fotografia. Comissari d'exposicions, assagista, artista reflexiu, és conegut sobretot com a pioner del videoart i de les videoinstal·lacions. Aquest text, escrit expressament per a *L'Espill* el signa a Barcelona, 2018

per entrar de ple en l'era del terrorisme modern en la qual encara vivim. Total, que vaig obrir la revista i aquell va ser el moment que em va canviar la vida per sempre. Apareixia d'entrada l'escultor dinamiter que es deia Piotr Kowalski, un tipus molt alt i guapot, d'uns quaranta anys, vestit amb americana i corbata. Havia nascut a la part de Polònia que ara pertany a Rússia gràcies al pacte Molotov-Ribbentrop de 1939 i a algunes coses més que van passar després. La meitat de la seva família, jueva, va desaparèixer durant la Segona Guerra Mundial i ell, acabat el conflicte, va emigrar a Brasil i després als Estats Units on va estudiar física, va fitxar per la NASA on s'especialitzà en la construcció de la pell d'acer inoxidable dels coets espacials, i s'hi va estar fins que se'n va cansar. Ho va deixar per fer-se arquitecte amb estudi propi a París especialitzat en estructures tènsils i arquitectura tropical. Fins que se'n va cansar també, i aleshores es va fer escultor i es va quedar a París amb diverses estades al Massachusetts Institute of Technology (MIT) prop de Boston. L'extens article de la *Gaceta Ilustrada* (6 pàgines) parlava del Kowalski escultor i em va deixar com si m'hagués passat un tren per sobre. Explicava que podia formar escultures amb explosions precises i controlades de goma-2 amb el mateix sistema que havia utilitzat a la NASA per fabricar la superestructura dels coets. Si es produïa un error, el podia corregir amb una altra explosió posterior. També explicava que podia fer escultures per telèfon... I hi havia imatges del seu estudi de Montrouge, prop de la Porte d'Italie. Traslalsat, em vaig guardar la revista.

Més o menys en aquella època jo estudiava pintura a l'Escola Massana amb el senyor Vidal, deixeble d'Obiols, que es mirava el bodegó que jo estava pintant —amb dificultat i sense saber per què ho feia— i em deia per on anar. L'avorriment era còsmic. Però és que era igual on fossis, a casa, al carrer, a la feina, l'avorriment era còsmic i tota la resta minúscul. Hom es pot imaginar la patacada que l'article fatal de l'escultor dinamiter em va produir quan encara no havia complert 18 anys. Va ser tal que al cap d'un any estava a París molt il·lusionat i sense un duro.

Ja a París, cap a finals del 67 el tema dels calés se m'estava complicant molt. Em buscava la vida com podia i no la trobava prou sovint. Una nit em vaig topar per Saint Germain amb el Josep Maria Berenguer (pre-*Víbor*a), que també corria per la ciutat, i em va explicar que estava treballant al taller de Vasarely i li anava molt bé. Estava molt content. Ens vam acomiadar i mentre me'n tornava a casa vaig pensar que potser jo podia intentar quelcom de similar amb en Piotr Kowalski, molt empenyat amb mi mateix per no haver-hi pensat abans. Al cap de pocs dies el vaig conèixer en un vernissatge gràcies a un avís de l'Antoni Miralda. Resumint, vaig acabar sent el seu assistent junt amb un anglès bastant més gran que jo, en John, que em va ensenyar a soldar metall, entre altres coses. Vaig començar al taller de

Montrouge al gener de 1968 preparant la participació de Kowalski a la Biennial de Venècia d'aquell any portentós. En el temps lliure vaig iniciar les meves coses, si no per telèfon, amb procediments d'emmotllatge força innovadors, escultures re-tallables de paper i poesia visual. Tant el primer com el segon és ara a la col·lecció permanent del MACBA. La poesia visual, en canvi, es va perdre en circumstàncies delirants anys més tard quan jo ja vivia als Estats Units. Per a mi va ser una gran pèrdua doncs la producció era molt extensa i hauria ajudat a explicar bastantes coses sobre com em funcionava el cap, aleshores i ara.

Ben aviat em desplaçava per París amb una Velosolex que em va deixar el Piotr per anar des de la Muette, on vivia, fins a Montrouge cada dia a les set del matí, plugués o fes sol. Fins i tot vaig ser atropellat en acte de servei per un Simca 1200 a la Rue de Rivoli amb Miromesnil. Em vaig acostumar aviat a treballar amb oscil·loscopis, resines plàstiques, deformant plexiglàs amb calor i pressió, i fins i tot amb gasos nobles com l'heli, l'argó, el xenó que en proximitat amb camps magnètics es transformaven en un núvol incandescent dintre de formes geomètriques de cristall bufat. El treball de Kowalski era i segueix sent portentós. En aquell moment ell era una celebritat, membre fundador del moviment Art & Technology, que sortia fins i tot al *Vogue*. Per l'estudi hi passava tothom. El que repetia sovint era en Pontus Ulten, aleshores director del Moderna Museet d'Estocolm, on Piotr havia exposat una retrospectiva feia un parell d'anys. També passaven moltes dones del *milieu* i a algunes els hi feia gràcia aquell nano prim com un filferro amb els cabells fins a l'espatlla que semblava entusiasmat per tot el que feia i veia. Així anaven les coses quan, de cop i volta, va començar la Revolució.

L'any s'havia inaugurat amb l'ofensiva del Tet a Vietnam que va enxampar els americans mentre pixaven; el Vietcong va arribar fins a la ambaixada d'Estats Units a Saigon i la va atacar amb tanta fúria que va haver de ser evacuada. Hi havia cristos importants per tot arreu. Als Estats Units tant les universitats com el moviment afroamericà pels drets civils estaven en peu de guerra, el darrer acompanyat per la aparició dels Black Panthers del Huey Newton i Stockely Carmichael, que de pacifistes no en tenien res (Martin Luther King va ser assassinat a Memphis el 4 d'abril). Al Japó, a Europa a molts indrets (Alemanya, Itàlia, França i encara faltava el que aniria de debò a París, Praga i Mèxic DF)...

Les xifres ballen respecte a l'inici del Maig francès. Es dona com a data oficial el 3 de maig, però jo recordo que el 28 d'abril hi hagué una manifestació molt gran al Barri Llatí de la qual vaig haver de sortir-ne cames ajudeu-me degut a una càrrega contundent de les CRS (Companies Republicanes de Seguretat). A partir d'aquell moment ja no vaig tornar a dormir al meu llit fins mitjan juny. Ho feia on podia i

em dutxava igual, generalment al taller del Piotr o a casa de l'Àngels Ribé. Una cosa que em va sobtar era que les CRS no sempre carregaven amb èxit, és més, sovint eren ells els que havien de sortir per cames arrossegant companys ferits per pedrades o garrotades. La majoria dels manifestants anàvem a pèl, només amb un mocador mullat sobre la cara i la boca per minimitzar l'efecte del gas lacrimogen (els ulls ja era una altra cosa). Tampoc volies anar massa ben equipat per si, per mala sort, girant una cantonada et trobaves de morros i tot sol davant de mitja dotzena d'antiavalots molt cremats. Impossibile dissimular, aleshores. Tot el que veia i vivia, però, comparat amb l'experiència espanyola —en que els trets «a l'aire» disparats pels grisos produïen morts— semblava increïble; l'ambient revolucionari a tota la ciutat i a tot el país, amb 10 milions de treballadors en vaga ocupant les fàbriques; el paisatge de guerra al Barri Llatí, del Sena al Jardins de Luxemburg, donava la sensació, catastròficament errònia, que allò es podia guanyar. Un detall, però, sembla que se'ns va passar a tots per alt, una combinació d'inexperiència i optimisme voluntarista: no es va disparar mai ni un sol tret. Va haver-hi ferits a dojo, ossos trencats, ulls rebentats, cranis escardats, dents per terra, això sí, però ni un tret d'arma de foc. Ningú feia cas d'aquest detall tant significatiu. Potser perquè ja pensàvem d'entrada, pobres papanates de nosaltres, que no s'atrevirien. Mentre, De Gaulle estava de visita a Aachen (Aquisgrà) per negociar el suport de l'exèrcit en cas que les coses arribessin a un punt de no retorn. De fet, en De Gaulle ja s'ho pensava, que s'havia arribat a aquest punt. Per això era a Aachen engolint-se la humiliació de treure de la presó el general Bidault, cap del terrorisme d'extrema dreta de l'OAS. També negociava amb en Georges Marchais, secretari general del Partit Comunista Francès la desconvocatòria de la vaga general, que era realment el múscul polític del moviment. Un cop aconseguides aquestes dues coses el Maig, en majúscula, ja era paper mullat, encara que no ens en n'adonéssim de l'obvi. Insisteixo en el fet fonamental de l'absència de violència letal per part del govern francès, perquè si hagués traspassat aquesta línia vermella amb els inevitables morts (que haguessin sigut nombrosos), aleshores la situació hauria mutat en una revolució de veritat; dit d'una altra manera, s'hauria passat de la revetlla de Sant Joan a la Revolució d'Octubre (el model de revolució clàssica). Amb això no vull dir que el que va passar no fos suficientment important per definir una època en l'àmbit social, encara que no en l'àmbit polític. Aquell any va canviar el món pel que fa a patrons de comportament social d'una manera profunda i radical, tant és així que no fa gaire en Sarkozy encara deia públicament que volia fondre el llegat del Maig del 68, gairebé cinquanta anys després dels fets! A l'Estat espanyol en Rivera i tota la dreta política pretenen el mateix. Ara mateix. En el terreny polític, tanmateix, el Maig del 68 va ser un fracàs.

Malgrat tot, jo seguia anant al taller de Kowaslki. No es va deixar de treballar intensament *malgré tout*. S'hi acabaven noves peces, es fotografiaven (algunes vegades les fotos les feia jo, com les que il·lustren aquest text, fetes amb la Rolleyflex Planar 3.5 que encara conservo). Vam muntar una escultura del Piotr a la Sorbona, a la brava, com a gest-manifest a favor de la idea que la bellesa estava al carrer (o quasi), com declarava un pòster famós d'aquells dies. Mentre estàvem muntant, van aparèixer Cohn Bendit, Geismar i Sauvageot, la Santíssima Trinitat del moviment; s'hi aturaren un moment i van seguir. Ningú en va fer foto, era una altra època. El paper del món de l'art oficial durant el Maig va ser, com és costum en aquest gremi, bastant deplorable. Quan tot el país ja estava potes enlaire i al carrer, encara no hi havia hagut cap resposta seriosa del sector. Recordo un fet força significatiu. Es va convocar un debat d'artistes a la Sorbona sobre la situació general i com s'hi havia de respondre col·lectivament. Jo hi vaig anar. També vaig veure l'Antoni Miralda i el Joan Rabascall. Crec que hi havia una tercera persona que podia ser en Jaume Xifra o en Benet Rossell, però no n'estic segur. El cas és que al cap d'uns minuts, després d'haver proposat molt teatralment l'ocupació del Museu d'Art Modern, ja s'estaven picant la cresta per les irrellevàncies miserables de caire gremial de sempre. Hi havia un grupet de nanos de la meua edat o potser una mica més grans que no deien res, fins que un d'ells es va aixecar, va demanar la paraula i més o menys va deixar anar que en lloc d'estar perdent el temps en aquell

Manifestant al Barri Llatí de París, Maig del 68.

espectable ronyós invitaven tothom a anar amb ells a Beaux Arts (eren estudiants de Belles Arts) a ajudar a fer els cartells que van definir aquell moment històric. Dit això es van aixecar tots i van deixar la sala. Ningú els va seguir excepte el que subscriu. No m'estic posant cap medalla, però va anar així. No tenia res a perdre, també és veritat. Em van acollir molt alegrement i com que tenia l'ofici de dibuixant de publicitat, com es deia aleshores, que havia après del meu pare, ràpidament se'n van adonar que retolava molt bé i això es el que vaig fer mentre vaig córrer per Beaux Arts (on estava matriculat, tot sigui dit, encara que no hi vaig anar mai excepte durant aquells dies). No vaig, però, arribar a dissenyar un cartell complet, llàstima!

Cap a finals de maig la cosa va començar a enrarir-se ràpidament. El treballadors havien detingut la vaga general; la Sorbona i l'Odèon es van començar a buidar i per la Sorbona i Nanterre —el lloc on tot havia començat—hi van començar a sovintejar uns grups bastant sinistres —se'ls anomenava els *katanguesos*— que oferien des de drogues fins a cursos per fer còctels Molotov, passant per l'ús d'armes automàtiques i tàctiques militars de combat urbà. Es deia que eren mercenaris veterans de la guerra del Congo. En fi... ja ho he dit més amunt, sinistre. Per aquells dies va arribar finalment l'exèrcit a París. Com que l'última vegada que un parisenc havia vist tancs en quantitat anaven adornats amb una esvàstica, es va decidir que no entressin a la ciutat i es quedessin literalment a les portes. Un matí, passant per la Porte d'Italie amb la meua Velosolex, camí del taller del Kowalski, me'n vaig topar una columna aparcada a Montrouge. No havia vist un carro de combat en ma vida i em vaig trobar de cop amb una dotzena. Foten impressió. Afortunadament els tancs es van quedar on eren però no l'exèrcit pròpiament, que va utilitzar la soldadesca amb camions per recollir les escombraries de tot un mes llarg, un acte de relacions públiques que va fer feliç el contingent conservador de la ciutat que duia setmanes amagat a sa casa sense piular, ensumant merda i molt possiblement amb el cotxe socarrimat per imperatiu revolucionari. Ens vam assabentar de l'assassinat de Bob Kennedy el 5 de juny. Entre la pena es deia: és hora d'anar-se'n a descansar i reflexionar (a Grècia, a l'Índia, al Marroc). Quan tornarem a *la rentrée* tot tornarà a començar de nou. Se'ns escapava que la revolució en la qual somiàvem no era possible amb una classe treballadora occidental que vivia com Déu en comparació amb les classes desheretades del tercer món, i a sobre amb tots els moviments d'alliberament nacional emmerdats en el joc d'interessos de la Guerra Freda. Aquests treballadors ben alimentats amb casa i cotxe tenien molt a perdre, i quan es té quelcom a perdre es difícil fer la revolució. És allò de les condicions objectives de sempre. Amb les escombraries recollides es va fer la primera gran manifestació de dretes per la «defensa de la República», amb Malraux al capdavant. Un servidor es va passar tot l'estiu donat voltes pel Mediterrani en un vaixell de càrrega turc, baixant on parava i esperant que donés tota la volta per tornar-me a recollir fins a la següent escala. Va ser fantàstic, i vaig reflexionar molt, però més sobre l'art, el meu, que sobre la revolució. El 20 d'agost vaig saber, crec que a Atenes, de la invasió de Txecoslovàquia per les tropes del Pacte de Varsòvia. Jo havia decidit que deixava el treball al taller del Kowalski; l'instint em deia que si em quedava més temps amb ell m'acabaria influint massa i no seria capaç de lliurar-me'n. Amb vint anys acabats de complir no podia aguantar el camp gravi-

tatori d'una personalitat com el Piotr. Vam ser amics tota la vida fins que va morir fa aproximadament una dècada, o potser més. El temps passa. Ràpid. Per cert, encara tinc la *Gaceta Ilustrada* que em va descobrir un tipus que feia escultures amb explosions de dinamita l'any 1966. ☺

El febrer de 1968 el Piotr Kowalski, el seu ajudant senior John Peary i jo, ajudant junior, vam portar dues escultures acabades de fer a la *banlieue* de París prop de Montrouge, on Kowalski tenia l'estudi. Aquestes peces eren per al pavelló francès de la Bienal de Venècia d'aquell any, dedicat a l'obra de Kowalski. Mentre ells muntaven, jo feia fotos amb la meua Rolleiflex 3.5 6×6. Era un nano, però ja anava ben equipat. Són les fotos reproduïdes a les pàgines següents.

Kowalski muntant.

Piotr Kowalski.

Escultura piramidal al paisatge.

Interior de l'escultura piramidal.

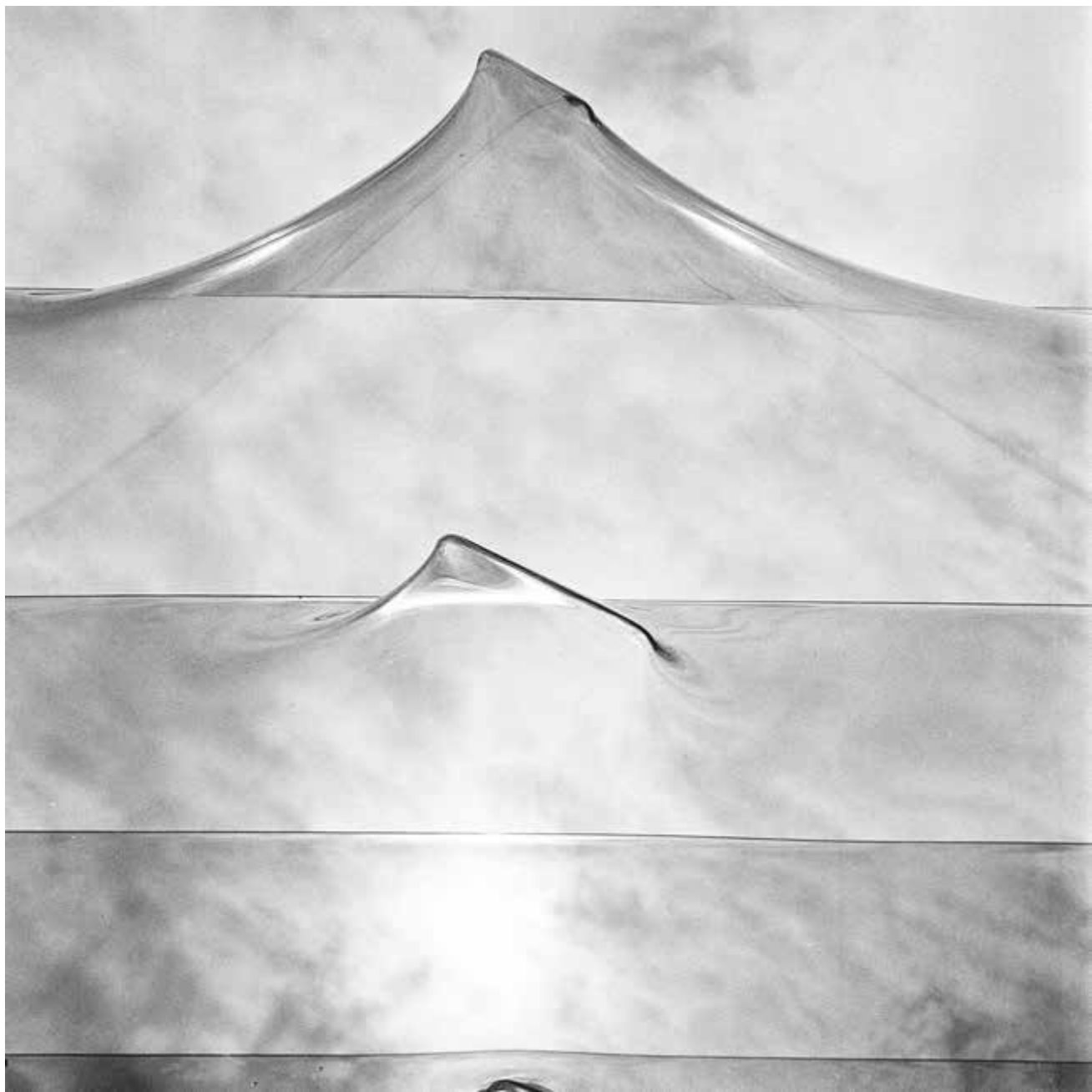
Escultura cúbica.

Una altra vista de l'interior de l'escultura piramidal.

Kowalski i Peary col·locant la peça al paisatge.

Detall de l'interior de la peça cúbica.